

Posudek na habilitační práci

Klasická sociologie ve střední Evropě: mezi centrem a periferií

PhDr. Dušana Janáka, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Pracoviště: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Habilitační práce Dušana Janáka se zaměřuje na téma, které je zpravidla zpracováváno v rámci národních sociologií, jak dokladují například knižní publikace Josefa Krále, Arnošta Inocence Bláhy, Jana Macků, Antonína Vaňka, Zdeňka R. Nešpora či časopisecké články, rozsáhlá slovníková hesla či předmluvy a doslovy Iva Možného, Miloslava Petruska a v neposlední řadě i habilitanta Dušana Janáka.

K oponování předložená práce však nahlíží na problematiku v kontextu střední Evropy, který může vývoj oboru či jeho stagnaci i propady s ohledem na někdy společné a jindy rozdělené dějiny potencovat skrze podobnosti nebo naopak poukazovat na rozdíly ve vývoji a konstituování národních sociologií.

Formulaci cíle můžeme nalézt na třech místech práce, a to v obecné rovině v Předmluvě (s. 5), naznačením tří perspektiv v Úvodu (s. 8-9) a v Závěru a diskusi (s. 226), kde je cíl shrnut ve formulaci „... *prozkoumat počátky sociologie ve střední Evropě postupně ze tří úhlů pohledu – z hlediska institucionálního vývoje, analýzy vybrané části dobového diskursu a rozboru sociologické teorie – tak aby vznikl komplexnější obraz dané problematiky.*“

K dosažení cíle autor postupoval na 270 stánkách textu, který je strukturován do tří hlavních kapitol vycházejících z metody práce popsané v Úvodu a doplněné Přílohami práce a sumarizace závěrů v Závěru a diskusi. Prameny a literatura použité ke zpracování práce svědčí k hloubce a širce autorovy koncentrace na téma.

V Úvodu práce se autor vyrovnává s kontextem sledované problematiky, jako je vymezení „hranic“ střední Evropy, určení sledování institucionalizované a diskursivní podoby sociologie jako vědy, jejího univerzalizmu a partikularismu, geografických kontextů majících dopady na význam národních sociologií skrze Wallernsteinovo členění zemí na centrum, poloperiferii a periferii obohacené o optiku Alatase a Connellové a v neposlední řadě významu klasické sociologické, dalo by se však říci obecně společenskovední teorie, pro současnost, kde význam má právě teorie než výsledky empirických šetření, jež pozbývají časem na aktuálnosti.

První kapitola soustřeďující se na Institucionalizaci středoevropské sociologie v komparativní perspektivě je věnována historii sociologie jako vědecké disciplíny, jež je uchopena skrze vliv vědeckých institucí na konstituování oboru. Zvolený přístup je legitimní, jak dokladuje ve svých pracích Foucault či Wallernstein a další. Analýza je aplikovaná na meziválečné Polsko, Československo, Maďarsko, Rakousko, Rumunsko a Jugoslávii. Vliv je sledován prostřednictvím institucí zajišťujících vysokoškolskou výuku; výzkumných organizací, sdružení, spolků, diskusních klubů a publikačních orgánů, především časopisů vydávaných v letech 1930-1940. Otázkou je, jak institucionalizaci přispěly další publikace, například

v českém prostředí Ottův slovník naučný, v němž sociologická hesla redigoval Masaryk a později Foustka a existovala-li podobná díla ve sledovaných zemích? Po naznačené struktuře analýzy a její realizaci autor hodnotí úspěch institucionalizace shora díky zájmu státu (Polsko, Československo), zpomalenou – méně úspěšnou – institucionalizaci zdola (Maďarsko, Rakousko) a smíšenou v Rumunsku. V případě Jugoslávie se potýkal s horší dostupností zdrojů. Zpoždění institucionalizace sociologie v zemích střední Evropy nebylo zásadní ve srovnání s Francií, Německem, USA a Velkou Británií. Místy se objevují konstatování, k nimž schází opora ve zdrojích, tabulka 2 (s. 84) či konstatování o vývoji mimo území střední Evropy (s. 86). Dotazy, které čtenáře v této souvislosti napadají, jsou v textu autorem zodpovězeny, ať je to vliv profesní orientace a politický vliv Masaryka a Beneše, studium představitelů sociologie na zahraničních univerzitách a jejich zapojení do nadnárodních sociologických společností. Referenčním textem, který reagoval na situaci institucionalizace oborů, mohla být i kniha Johna Connellyho (2008 [2000]) *Zotročená univerzita: Sovětizace vysokého školství ve východním Německu, v letech 1945-1956*, která se tematice částečně věnuje v navazujícím období, a to nejen v Německu, jak evokuje název. Otázkou je rovněž vyrovnání se s dobovým popisem sledovaných národních sociologií uvedených v heslech *Malého sociologického slovníku* (1970) jako je sociologie česká a slovenská, sociologie německá a dobově označená sociologie v socialistických zemích a ve *Velkém sociologickém slovníku* (1996) jako je sociologie česká od Jana Macků a Iva Možného, sociologie jugoslávská od Olega Suši a Jiřího Svítka, sociologie rakouská od Rudolfa Andorky, sociologie německá od Ivana Muchy, sociologie polská od Jana Sedláčka, sociologie slovenská od Miloslava Petruska, sociologie rumunská vzniklá na základě informací od Sorina M. Radulescu.

Druhá kapitola se orientuje na obsahovou analýzu středoevropských sociologických časopisů. Její součástí je popis metody (s. 93-96). Nástroj pro kódování článků v časopisech je součástí příloh práce. Celkem jsou analyzovány dva české časopisy, dva polské, jeden maďarský. Z analýzy vychází nejlépe české časopisy, což do jisté míry souvisí s institucionalizací, o které bylo psáno výše.

Třetí kapitola je věnována klasické sociologické teorii ve střední Evropě ve vazbě na proudy ve světové sociologii. Cílem je poukázat na v současnosti ne příliš reflektovaný význam teorií středoevropských sociologů nejen v rámci evropské či světové sociologie, ale i v rámci sociologie střední Evropy. Autor vychází z vymezení klasické sociologické teorie, kterou aplikuje na situaci ve střední Evropě (s. 145). Následně člení představitele a jejich přínos s ohledem na funkcionalistický přístup (I. A. Bláha, J. L. Fischer, F. Znaniecki, B. Malinowski, k pojetí společnosti a kulturalistický (F. Znaniecki, K. Mannheim, E. Chalupný). Vyústění kapitoly směřuje k revizi kritického realismu v pojetí I. A. Bláhy. Autor tak nahlíží optikou klasické středoevropské sociologie na pojetí individua, společnosti a sociologie zarámované čtením skrz mřížku kulturní sociologie a kontinuem individualistické a holistické perspektivy v sociologické teorii. Závěr ústí v otevření dveří k hlubšímu studiu středoevropských sociologií v jejich kontextech než k jejich srovnávání, které je s ohledem na řadu proměnných složité a v případě kvalitativní analýzy komplikované. Kolega Janák zde formuluje omezení platnosti předložené analýzy a případná témata pro budoucnost. Otázkou je, jestli v této perspektivě také nezvolit neoinstitucionální přístup ke studiu vývoje sociologie ve střední Evropě, jak například postupoval David J. Frank v případě analýzy instituce univerzity vycházející z přístupů Johna W. Meyera.

Nezpochybnitelným přínosem předložené práce je systematický pohled na vývoj sociologie ve střední Evropě vycházející z kvalitativní a kvantitativní analýzy v jednotlivých zemích podle stanovené metody práce. Celou prací se vine Ariadnina nit spojující úvod práce se závěrem. Zvýznamněn je v českém kontextu přínos Brněnské sociologické školy, časopisu Sociologická revue a osobnosti Inocence Arnošta Bláhy, tedy témat, kterým se autor dlouhodobě věnuje.

Po formální stránce je předložená práce napsána kultivovaným jazykem dokumentujícím myšlenkovou a odbornou vyzrálост autora. Ocenit je třeba i popis metody práce a provázení čtenáře textem rekonstrukcí kroků, které autor činí k vyvození závěrů na základě stanoveného postupu. Místy se objevují malá přehlédnutí, jako je střídání singuláru a plurálu či malé množství překlepů. Jako čtenář bych uvítal doplnění odkazů na zdroje v případě doplňování evropského a světového kontextu vývoje sociologické teorie.

Závěr:

Předložená práce „*Klasická sociologie ve střední Evropě: mezi centrem a periferií*“ PhDr. Dušana Janáka, Ph.D. splňuje standardní požadavky kladené na habilitační práce v oboru sociologie.

V Olomouci dne 1. září 2017

doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

